

Слободан ВУКИЋЕВИЋ*

ЊЕГОШЕВ „ПРВИ ДРУШТВЕНИ ПОРЕДАК” У ЦРНОЈ ГОРИ

– логичко-историјски континуитет Династије Петровић –

1. ЦРНОГОРСКИ ЛОГОС И ИСТОРИЈА

Херменеутика (теоријско и практично разумијевање и тумачење) савремене Црне Горе захтијева интердисциплинарно, прије свега социолошко идентификовање *значења и значаја* те *смисла* Његошевог „првог друштвеног поретка” за реструктуисање и структурисање црногорске заједнице као *ауџоџиноџ* и *ауџономноџ друшџива*. Сам појам друштвеног поретка овдје узимамо у ширем значењу: *укупност, цјелину* свих *друшџивених односа* и *друшџивених џворевина* у датом друштву, укључујући и оне елементе који *разџрађују ову цјелину* (друштвени сукоби, процеси друштвене дезинтеграције, па и стања друштвеног расула, растројства). Шири обухват не искључује филтрацију ужег значења друштвеног поретка које се односи на: *редовносџ, реџуларносџ* свих интеракција у датом друштву која се заснивају на *џрисџанку, одобравању* (консензусу) његових чланова или се *сма-трају функционалним*. (Инђић, 1988, 129)

Сам колективитет црногорске заједнице Његошевог времена се реално формирао, аутохтоно и аутономно, у односу према окружењу и непрестаном разграничењу кроз борбу и сукобе са Аустро-Угарском, Турском и др. Црногорска друштвена заједница се формира трансцендирањем етничких садржаја властитом, аутохтоном и аутономном организацијом, заједничким животом, друштвеном везом и посебно државом. Неспорно, у Црној Гори се интензивно одвијао процес специфичног споја *логоса* и *исџорије*, тј. процес у којем су Црногорци давали смисао властитој историји. Овај про-

* Доктор социологије, редовни професор Филозофског факултета у Никшићу.

цес се истовремено одвијао на *унуџрашњем* и *спољњем* плану, при чему је Његошев „први друштвени поредак” одиграо кардиналну улогу. Свијест Црногораца као самосазнање властитог идентитета заиста се формира као посебан реалитет.

У процесу стварања овог реалитета природном снагом дјелује *уживљеност* и *џреживљеност* аутохтоности и аутономности што неминовно производи *Сојсџиво* црногорске заједнице и сваког Црногорца понаособ. Урезује им то име у суштину и смисао њиховог постојања у контексту власти те концепције свијета. „Концепција света то је одређење не само стила човекова живота, него и *смисла* човековог постојања. Са одређењем смисла човековог постојања, концепција света представља постигнуту или остварену *самосвесџ* човека. Она је тада *синоним* човекове самосвести. А самосвест је оно највише што човек може да постигне на плану свести” (Д. Лековић, 1984, 60). Еманципацију црногорске свијести пробија еманципација црногорског сензибилитета. Његошево успостављање „првог друштвеног поретка” значило је најдубље уживљавање и проживљавање аутономности и аутохтоности Црне Горе. Резултат је неминован: Црна Гора и њена слобода постаје животна потреба Црногораца. Без обзира на Његошево неспорно српство, југословенство, словенство, европејство до космичких ширина: нема ни једне – физичке или метафизичке – претпоставке да генијални Његош није предвиђао такав резултат, да га није желио, да му то није био циљ. Но, „свршетак је свему онакав какав Бог хође, а само циљ показује мишљење народног савјетника”.

Његошев геније је правремено осјетио да „први друштвени поредак”, у Црној Гори треба усмјерити у два правца: 1) јединствено правно регулисање друштвених односа и институција и 2) социоантропогенетском развоју Црногораца да прихватају и одобравају нови друштвени поредак. Оба правца су истовремено обухватала заједничке културне институте: језик, систем вриједности, морал, начин живота, религију, а наравно и политичку организацију и институције. Све то неумитно је доприносило стварању црногорске заједнице у којој се утемељује национални етос, обрасци понашања и специфично метафизичко и митолошко биће и позитивно вредновање нације. Овдје се одвијао *јединсџивен џроцес*: на унутрашњем плану *државна ишџеџрација* црногорских племена, а на спољњем *национално ослобађање* од турског и аустроугарског освајача непрестаном борбом за државно разграничење. Црногорска заједница тако настаје као резултат самих Црногораца – друштвена творевина која је дубином, аутохтоношћу и смислом свог бивствовања у дубокој супротности према потенцијалним асимилаторима било које врсте. Тај отпор је појачаван чињеницом да је управо у Његошево вријеме самобитност остваривана у најсуровијим егзистенцијалним условима. Одвијао се специфичан спој логоса и историје у којем *Црноџорска еџзисџенцијалност* није могла доживјети категоријалну креацију сем у споју са *Црноџорском есенцијалношћу*. Његошев геније увиђа ову Бо-

жанску детерминацију. Детерминацију која је очигледно етнокултурно и политички представљала *йреднационалну* интеграцију Црногораца у Црногорску нацију. Логика нације прати Црногорце на дугом историјском путу њиховог трајања. Ова логика прати црногорски народ кроз све историјске епохе. *Конџинуиџеиџ у његовом истџоријском ходу заснива се на лџичком и на истџоријском значењу сџецифичних околносџи. Конџинуиџеиџ лџичкоџ и истџоријскоџ значења довео је до консџиџиџусања националне свијесџи која је сџособна да „йреџозна” йосебносџи црноџорскоџ националноџ биџа: у свијетлу заједничких историјских и политичких прилика у којима се развија дух националне припадности. Стварање „првог друштвеног поретка” у Црној Гори јесте историјски ход црногорског народа, самосвојан, аутохтон и аутономан са сазнањем и дубоком свијешћу да његов живот и дух обликују специфичне историјске околности. „Сирак тужни без нигдје никога, сламка једна међу вихорове”. Свему томе, том историјском ходу, тој историји он мора улисти смисао. Тим практичним чином црногорски народ је препознао оно што јесте, изашао на пут саморазумијевања и самоосвјешћења. Сви елементи: историјски, економски, културни, религијски, политички, животни, па и етнички сублимирани су назначеним историјским током и континуитетом његове логике. Ниједан није остао у својој датости, сваки је трансцендиран доживљавајући узвишеност у контексту специфичне друштвене предметности црногорске заједнице. У тој ситуацији ни једна етничка датост, па ни етничка датост мањинских етничких група, није остајала непромијењена. Тако је црногорски народ достигао ниво *каџегоријалноџ националноџ одређења*, а то значи ниво „препознавања” своје посебности у културном и вредносном смислу. Више није толико важан сам процес настанка и поједини елементи етнокултурног садржаја који су учествовали у процесу настанка и који и даље представљају „објективне” чиниоце у бивствовању црногорске нације. Сви они, па и етничко поријекло, имају статус парцијалитета у односу на цјелину црногорске нације и њену општост. Црногорска нација је она цјеловита друштвена предметност која се *развијала до йреџознавања своје коначносџи*. Та друштвена цјеловитост, *йриродно*, не може прихватити *асимилаџорски* однос било од кога. Та цјеловитост се финализује у националној свијести и сензибилитету који се сублимишу: својства, опредјељења, осјећања, доживљавања националне индивидуалности. *Црноџорска национална свијесџи* је за сваког Црногорца највећа *оџшџосџи*: она га чини *субјекџом у йџошалиџеџу*.*

2. ЦРНОГОРСКА ОПШТОСТ

Његош је установљењем „првог друштвеног поретка” у Црној Гори директно производио *црноџорску оџшџосџи*, при чему су сви други елементи, па и српство, имали улогу судионика у друштвеном процесу који је резул-

тирао црногорском заједницом као посебном, *цјеловитиом*, а то значи *ојштитом*, *друштитвеном шворевином*. Она је вођена једном једином логиком – логиком нације – *логиком црногорске нације* и њене националне свијести. То што се неки структурни елементи црногорске националне свијести поклапају или су слични са српском националном свијешћу, не даје никакву онтолошко-гносеолошку основу за закључивање о истовјетности облика националних свијести – црногорске и српске – или пак о „*двојности*” црногорске националне свијести. Национална идентификација се мора узимати као општост у односу на све поједине елементе: осјећај, културу, језик, религију и сл., као и у односу на све друге такође цјеловите облике националне свијести. У том случају не би долазило до недопустиве теоријско-методолошке грешке мијешања *облика и стурктуру* националне свијести, па и до тога да се вишедимензионалност, сложена структуралност црногорске националне свијести проглашава као „*двојност*” црногорске националне свијести.

Цјеловитост, аутохтоност, аутономност, општост црногорске друштвене заједнице директно је утемељена у аутономности и аутохтоности црногорског племена. „Катуњанин и Црногорац тих времена особени су у својим *мишовима*: то нијесу само вјеровања, него и *народна историја* – њено настављање, њихова свакидашњица. Тадашњи Катуњани, Црногорци су у свему оштро омеђени, коначни” (Ђилас, 1988, 20). Категоријална одређеност црногорске заједнице са свом аутохтоношћу, аутономношћу, цјеловитошћу, те општошћу је *принцип* са којим *почиње* и са којим *траје* црногорска заједница. На овом споју принципа и почетка Катуњани су ударили жиг црногорској држави и црногорству. „Иако заточеник српства, Катунска нахија једина није прихватила уједињење са Србијом 1918 године – предуго је сама правила историју да би олако пристала да јој је други праве” (Ђилас, 1988, 25). Његош је стварањем „*првог друштвеног поретка*” у Црној Гори умногоме допринио да се *племенска самосталност* уједини у *црногорску самосталност* која се финализује у облику државне власти. Битно је да ту власт прихвата обичан човјек који је осјећа као ширу слободу од племенске. Дубину те *пошреб* црногорског народа за слободом Његош је примио својим генијем и динамиком свог сензибилитета и сазнања. „Владика је јавио Гагићу, 19. новембра 1843. године, како су Турци на састанку са црногорским главарима говорили да би он – Владика Раде, добио положај сличан ономе кнеза Милоша, ако би се нагодио са Портом и признао њен суверенитет. Свака таква помисао Владици је била не само далека, него и *несхватљива*.”

За Црну Гору би то била пропаст и враћање у вазални положај – она је била материјално и социјално преслаба за такво нешто. Главна снага њена је била *духовна*, и баш због тога је она и могла – и морала бити непомирљива” (Ђилас, 1988, 24). Његош је добро знао и дубоко осјећао да државу Црну Гору мора „градити” са конкретним Црногорцима, њиховим духом, начином живота, традицијом и институцијама које одговарају конкретним друштвено-историјским околностима. Све велике идеје: српства, југосло-

венства, словенства, православља су непрестано присутне код Његоша, али за њега је *дужности владара Црне Горе највећа дужности*. Тој дужности подређује све остало јер Црну Гору, њену слободу и независност, не може ничим замијенити. Владика Раде неће да сачека саксонског краља Фридриха Августа (1838) у Котору, јер је он владар независне државе. Сачекао га је код села Мирца на својој територији, јер му је та посјета била много значајна како са становишта унутрашњег тако и са становишта спољњег угледа и утицаја.

3. ИНСТИТУЦИЈЕ

Циљ независне и слободне Црне Горе могао се остварити установљаванњем одговарајућих институција.

Његош је то добро знао и осјећао. Без обзира на све отпоре, Његош је при успостављању „првог друштвеног поретка” строго водио рачуна о стварности, тј. народном духу, обликованом у „народској правичности” и човјеку из племена који је „државну власт примио као *националну* и животну потребу – мада се душевно није са њом сродио” (Ђилас, 1988, 311).

Многи Његоша означавају као „првог правог апсолутног суверена” у Црној Гори, али он није могао ништа, па ни то, обављати сем на генијалан начин. Већ 1832. иницира формирање Сената који обавља судску, законодавну и извршну власт. Исте године основана је и Гвардија као нижи суд. Централну власт заокружује оснивањем Перјаника који су имали функцију жандармерије.

Знао је и дубоко осјећао, генијални Његош, да се *йолишичко* и *културно* не поклапају, али једно без другог не могу. Одмах оснива школе (1833), штампарију (1834), а као владика вјеру и цркву „ангажује” на само себи својствен начин. Тиме је „Петар II Петровић иза себе оставио веома значајан траг у правцу развијања црногорске државе и нације” (Б. Ђукановић и др. 2001, 74). Све институције, политичке и културне, које је Његош стварао увођењем „првог друштвеног поретка” у Црној Гори морале су представљати оснажење жеље и животне потребе Црногораца за државном самосталношћу и јачањем националне самоидентификације.

Може се рећи да је Његош организовањем државне власти „преломио ток црногорске историје”, али је чврсто остао на *дубинском смислу* трајног постојања црногорске друштвене заједнице и Црногораца. Он је у црногорском начину племенског живота, мишљења и осјећања, јунаштва, слободе, уједињењем племена у државну заједницу омогућио да све вриједно, људско, хумано *иде даље у Историју* дајући тако смисао црногорској историји. Ројц у том смислу даје дивно запажање: „Али ако би правни погледи сенатора, сердара и председника одступали сувише много од *погледа народа* или ако би влада жељела да се потпуно дочепа власти и да именује сердаре

како би стекла већу моћ и утицај, онда бих ја могао посумњати у то да ће овај суд и даље опстати, јер би народ могао лако престати да код њега *шражи правду*" (Ј. Миловић, 1984, 85). Тако је са свим институцијама политике и културе. „На „свеопштем” народном „собранију”, које је одржано на Цетињу 23. маја (4. јуна) 1833. „Правитељство црногорско закључило је” да Његош пође у Петроград. „Собраније” је замолило руског цара Николаја I да Његош буде произведен за владику „давно удове митрополије црногорске”. Истовремено се истиче да ће Његош у Русији „равним начином” и неке народне послове обавити. Очигледно у функцији успостављања „првог друштвеног поретка”, тј. државне власти у Црној Гори „природно” се укључивала црква, прецизније говорећи – била је једна од најзначајнијих институција у том процесу. Но, овдје је битно истаћи чињеницу да је то црногорски народ добро знао и осјећао и то испољавао као животну потребу и на тој основи давао легитимитет православној цркви у Црној Гори.

Истина, погрешно би било закључити да је Његош увео „први друштвени поредак” без унутрашњег отпора, и то озбиљног. Отпор је имао два извора: један у народу а други у племенским главарима. „Нама је милије да стално ратујемо с Турцима него да плаћамо порез; а ако бисмо га хтјели плаћати, боље би било да га Турцима плаћамо, а онда бисмо бар могли с њима у миру живјети и посјећивати њихове пазаре” (Ј. Миловић, 1984, 323). Без сумње, Црногорци су морали плаћати данак у својој природи цивилизацијском успону прихватањем правног стања као културне норме. Међутим, у дубини своје душе Црногорци су били „искрено одани” Његошу, а његов „први друштвени поредак” је представљао плодносан оквир за остваривање општих интереса у ширем значењу (Хиршман, 1999).

4. ЦРНОГОРСТВО – УНУТРАШЊА ОТВОРЕНOST СРПСТВА

Његош говори о Црној Гори као о „тврдоме крају, но српскоме од искона”. То не смета Његошу да прецизно разликује границу српску и границу црногорску. Његош је дубоко схватао да је црногорски народ стваралачка енергија – природна и божанска – која се може обликовати и усмјеравати, али чију изворност никад и ништа не може довести у питање. Његош је сматрао Црну Гору дијелом распаднутог српског царства и живио је са надом његове обнове. „Кидао је он себе и земљу и Црногорце, а они њега, у комадиће, а да се ништа није дало покидати” (Билас, 1988, 262). Његошевим „првим друштвеним поретком” конституисала се Црна Гора као аутохтона друштвена и државна заједница која заиста није *никаква су-йројиносѝ срѝсѝву*, али јесте *йосебносѝ* која значи развој српства у *новој, ауѝономној форми и садржају*. Црногорство за Његоша јесте и трајаће као унутрашња отвореност српства.

Трагичност српства је у неувидљању и непризнавању те унутрашње отворености за развој и испољавање властитих могућности и енергије (Пијаже,

1979). Величанствени је чин природе и божански – спонтано конституисање Црне Горе као специфичне друштвене и државне заједнице, данас модерне заједнице грађана мултиетничке, мултикултуралне и мултиконфесионалне која има *концепцију да се сваки грађанин равноправно служи својим етно-културним и вјерским одликама као грађанским њравима*. Српство треба да се радује том чину и да га сматра и властитим развитком а не да га оспорава и потири, квалификује као *сејарашизам*, јер тиме и *Његоша ѡроглашава сејарашистом*. Српство има дубоког смисла и оно је величанствени људски и божански чин, али историја нема смисла (К. Попер, 1993), она је ишла неким „беспоретком” који је „произвео” Црну Гору и црногорско име, непролазно и неизбрисиво, зашто и Његош даје пуну херменеутику: „и цијели ови беспоречи по поретку некеме сљедују”. Не може се Црна Гора и црногорско име као аутохтона и аутономна друштвено-политичка заједница и као таква модерна нација негирати у име неке догматизоване већинске демократије. Не може се Црна Гора и Црногорци осуђивати што су у вјековној борби за слободу, чојство и јунаштво, *давали смисао својој историји* – не питајући за то ни цара ни ћесара.

Може се рећи да је „стварни Његошев предмет трагична судбина српства” (Ђилас, 1988, 140), али се Његош не препушта само контемплативним односом према њој. Он ту трагичну судбину српства разрјешава својим генијем, етиком убјеђења и етиком одговорности владара, на конкретном мјесту гдје га је поставио неки „беспоредак” историје, одговарајући на тај беспоредак „првим друштвеним поретком” у Црној Гори. Његошев „први друштвени поредак” представља сублимат који све елементе које укључује уздиже на виши ниво, па и српство, или, можда, прије свега српство. Његош обоготворује Црну Гору у физичком и метафизичком смислу. Ту се есенцијалност (српска, његошевска, црногорска) реализовала у специфичној егзистенцијалности, чиме су Црна Гора и Црногорци добили категоријално онтолошко и онтичко одређење. Сваки камен постао је црногорски јер је само за Црногорце имао вриједност и ни за кога више. За друге је имао цијену, али не и вриједност. Цијенили су га Турци и други само зато да би покорили Црну Гору и Црногорце. Сваки чин „првог друштвеног поретка” значио је рађање нечег новог. „Глас о томе (завладичењу Радовом) у Црној Гори произвео је велико весеље.” Аустријанцима је јасно да се не ради само о једном новом српском владици – о томе понајмање, него и о зачињању нечег новог међу Јужним Словенима, неугодном за монархију (Ђилас, 1988, 149). Српска несрећа је управо у чињеници што то ни данас није јасно многим Србима.

Његошева идеја српства у стварању „првог друштвеног поретка” је неспорна, али је свакако само један есенцијални, а поготово егзистенцијални моменат у друштвеној стварности Црне Горе. Његошева идеја српства није ни код самог Његоша једини моменат којим гради „први друштвени поредак” у Црној Гори: Такву грешку Његошев геније није могао направити.

Његошево српство ни једног момента није било у сукобу са аутохтоношћу уједињења црногорских племена. Његош је изградњом „првог друштвеног поретка” у Црној Гори генијално пратио сложу динамику и дијалектику свакодневног живота и историје, правио јединствен спој логоса и историје, смисла постојања и интереса колектива и појединца. „Владика Раде је имао да се хрве и са једним специфичним – црногорским менталитетом, али да га, као и јунаштво, савијањем не преломи, него да га ишчисти и развије.” (Ђилас, 1988, 266) То је суштина Његошевог генијалног споја есенције и егзистенције, при чему није код Његоша, а он је то добро знао, сва црногорска есенцијалност, ма колико Његош био велики. Црногорски менталитет (духовно устројство, начин мишљења, схватања, склоности, расположења) посебна је есенцијалност, несводива на Његошеву и не мање вриједна. У вези са Његошевим поимањем односа есенције и егзистенције Ђилас веома смјело тврди: „Владика Раде је с разлогом вјеровоа у моћ идеја, мада није знао да су оне производ људског духа у одређеним условима, односно неминовности настајања и побједи нових облика људског живота” (Ђилас, 1988, 277). Мислим да је Његош био веома свјестан да успостављањем „првог друштвеног поретка” у Црној Гори остварује „неминовност и побједу новог облика људског живота”. Да ли је тај нови облик људског живота ишао у складу са Његошевим идејама, посебно идејом обнове српства, посебно је питање. Историја је и овдје, као уосталом и свуда, испоставила свој пут тако да је резултат различитих од замисли и футуристичких пројеката.

5. ЊЕГОШ – ИДЕАЛИСТА, АЛИ НЕ ИЛУЗИОНИСТА

Историја тврдоглаво вјековима показује трагичну немоћ функционисања идеје обнове разореног српског царства. Историја драстично, уз огромне људске жртве, до дана данашњег показује колико је трагична *Немоћ* оних који узимају као *Неминовности* оно зашто су сами немоћни да остваре. Његош је имао идеју српства али се латио конкретног посла и сматрао дужност владара Црне Горе својом *највећом дужношћу*. Његош је добро знао да је Црна Гора у свијету – свијет за себе. „Његош учова и на другим мјестима исказује онтолошко значење управо овог што је *најмање*, па је зато његов поглед на свет понекад означавао и као монадолошки” (В. Павићевић, 1984, 11). Црна Гора је мала, али искра у којој читаво сунце сија: „свети творац величанством сјаје, у искрама како у сунцама” (Луча). *Његош јесте био идеалиста, али не илузиониста*. Он је водио велику борбу да окупи црногорска племена и створи од њих једну цјелину, једну друштвено-политичку заједницу. Идеју српства и обнове српског царства није од Његоша направила илузионисту који се заноси немогућим. Остављао је он то за нека далека покољења, а свим својим генијем и снагом позабавио се успостављањем „првог друштвеног поретка” у Црној Гори, стварајући

цјелину која не дозвољава никоме да јој име затре, па ни Његошу, ако би то тражио, мада управо Његош проглашава то највећом дужношћу: бранити *част* и *име* – Црне Горе и Црногораца. Његош је владар Црногораца, а не Срба, Југословена, Словена, и са њима „првим друштвеним поретком” гради државу Црну Гору. Његош то никада није заборављао ни у пјесми ни у пракси. Његове шире идеје у вези српства, југословенства, словенства су неспорне, али је најмање спорно да је он владар Црногораца и никога више на бијелом свијету. Наравно, та оформљеност црногорске цјелине, општости, аутохтоности, аутономности не значи затвореност према српству: „Јунаштво је за њега (Вука Мићуновића, С. В.) услов српске и црногорске побједе. Али и нечег ширег – људског опстајања, у свијету бјесомучне борбе” (Ђилас, 1988, 433). То су Његошеве релације црногорске, српске до космичких. Тако Његош и доживљава српство и црногорство. Он „тражи” њихово трајање – трагично и лијепо у њему. *Њихова је њовезаност њезау-сѣављива и увијек нова доживљавањем њеџовим. Те новостѣи не би било, ѣе радостѣи, ѣе љејоѣе не би било у несѣанку једноџ или друџоџ – свеједно: црноџорсѣива или срѣисѣива.* Такав Његош, свом својом љепотом и обдареношћу мирне савјести стоји и траје заједно са вјечним законима божанске и божанствене узвишености. Такав Његош, и само такав, „гради” „први друштвени поредак” у Црној Гори. Пресудна улога тог „првог друштвеног поретка” у трансцендирању етничке датости Црногораца, њихово конституисање у јединствену цјелину на јединственој територији са јасним политичким и државним принципима. Етничка сродност Црногораца са Србима остаје у овом процесу као датост – као поријекло, али овдје се одвијао сасвим аутохтон и аутономан процес настајања црногорске нације као посебног политичког феномена – посебне политичке јединице. Процес конституисања црногорске нације се одвијао истовремено на унутрашњем и спољњем плану, познато је – до њеног међународног признања.

6. БИВСТВОВАЊЕ И СМИСАО БИВСТВОВАЊА ЦРНОГОРАЦА

*Њеџошево сѣиварање државне власѣи, државне орџанизације, било је неоѣходан инсѣрументѣи у инѣеџрацији црноџорских ѣлемена којим се црноџорско друшѣиво као цјелина консѣиѣиуисало на инсѣиѣиуционалној основи. То је био једини модус вивенди опстанка Црногораца: на унутрашњем плану укидањем ѣлеменских односа и превазилажењем племенских сукоба; на спољњем плану одбрана од Турака и других освајача из непосредног окружења. Ова животна потреба Црногораца обухватала је истовремено еџзисѣиенцијални и есенцијални моменат опстанка – само бивсѣивовање и смисао бивсѣивовања, а то значи – била је неумитно вођена лџиком идеје нације. Суштина Његошевог „првог друштвеног поретка” била је усмјерена на унутрашње и спољно ослобађање Црногораца – црногорског народа, једном рјечју: стварање *Слободне Црне Горе*. Црна Гора у Његошево вријеме*

у економском смислу је, неспорно, била „друштво преживљавања”, али у духовном, са дубоким и јаким смислом постојања и очувања свог етнокултурног идентитета. Тај етнокултурни идентитет је био везан за српство, али конкретан спој логоса и историје је резултирао стварањем специфичне црногорске заједнице која није имала елементарну основу и могућност обухвата српске есенцијалности кроз идеју: обнове српског царства, сви Срби у једној држави.

Неминовно долази до „разлаза” српске есенцијалности са црногорском егзистенцијалношћу, при чему црногорска егзистенцијалност нужно проналази категоријални спој са специфичном црногорском есенцијалношћу. Установљењем „првог друштвеног поретка” у Црној Гори ствара се темељна основа за конституисање цјеловитог националног идентитета Црногораца и Црне Горе као аутохтоне и независне политичке јединице – односно државе. *Такав национални идентитет сасвим природно не може прихвати асимилацију било од кога, па ни од Срба.* Све што је Његош створио „првим друштвеним поретком” у Црној Гори било је, и могло је бити, само *црногорско*. Овдје треба имати у виду и битну чињеницу да трансцендирање етничке датости у процесу стварања црногорске нације није се одвијало у једнодимензионалној етничкој структури. То је такође давало спецификум настајању црногорске нације. Све у свему, очигледно је да нема никакве потребе негирати српство као један од елемената у конституисању црногорске нације, али не као елемент који и након њеног конституисања као посебног националног идентитета и даље остаје равноправно, или чак, доминантно у бићу црногорске нације. *Црногорска нација има властитио категоријално одређење без обзира на то како је настала, које је све елементе узимала у свом настанку и које је и даље „објективне” чињоце задржала у свом бивштовању.* Она је формирала националну свијест којом је „препознала” себе као посебност у односу на све друге нације, па и у односу на српску нацију. Нема елементарне логике у тврдњи да је национална свијест Црногораца „двојног” карактера – српска и црногорска. Ако је црногорска национална свијест постала као посебност – у појединцу и колективу – она не може истовремено задржати равноправно и српску националну свијест. Не може се то објаснити односом *оштите* и *посебно*: српског као општег и црногорског као посебног. Одређени идентитет је општост сама за себе – једини аутентични извор универзалности који спречава да *универзална лаж заузме мјесто вишезначној истини (Жозе Самаруџа)*. Универзалност мора извирати из дубине идентитета. (С. Вукићевић, 2001). *Према томе, црногорска национална свијест је за сваког Црногорца највећа оштите и истина. Она га чини субјектом у италијанском.* Тако је Његош разумијевао величанство сјаја „у искрама као сунцама”. Дијалектика, односно динамика друштвених процеса и односа за социолошку херменеутику много је деликатнија него што то показује једнолинијско објашњење. Динамика овдје суптилно ради тако да опште и посебно мијењају мје-

ста у историјском кретању и коначно у оном што се *развија* – а то је *црногорска нација*. У том процесу управо *црногорско њосџаје оџишџосџи* за црногорску нацију, па, наравно, и за црногорску националну свијест, а српство посебност јер идентитет Црногорца одређује црногорска национална свијест, при чему се српство укључује као један елеменат – као *џосебносџи*. Значи, логички и објективно не може бити говора о „двојности” црногорске националне свијести у смислу српско-црногорске националне свијести у којој је равноправно српски и црногорски садржај. Ово је истина суштине субјективитета црногорске нације и Црногораца на којој се могу градити коректни и здрави односи Србије и Црне Горе. Његош је установљавањем „првог друштвеног поретка” у Црној Гори директно „производио” *црногорску оџишџосџи* са неизоставним учинком српства, али само као судиоником друштвеног процеса који је резултирао црногорском нацијом као посебном, аутохтоном, цјеловитом, општом, друштвеном творевином. Теза о двојном карактеру црногорске националне свијести производ је недопустиве теоријско-методолошке заблуде њених аутора који поистовјеђују *структуру* и *облик* – структурне елементе црногорске националне свијести као творевине која се не може редукovati на било који структурни елеменат њеног садржаја нити на њихов прости збир. Прагматичко истраживање појединих елемената, њихових специфичних карактеристика те међусобне релације без обухвата цјелине и њене суштине овдје – као ни другдје – не може дати ваљане научне и практичне резултате. (Шнапер, 1995)

7. ЊЕГОШ У „СВОМ ВРЕМЕНУ”

Акад. Јевто Миловић је једну од бројних студија и књига које је написао о Његошу именовано: „Петар II Петровић-Његош у свом времену”. Ова књига поставља велико питање: Како можемо посматрати, разумијевати и тумачити Његоша у „свом времену”? Како је Његош у „своје вријеме” уградио прошлост, садашњост и будућност – управо при стварању „првог друштвеног поретка” у Црној Гори? Какво је значење и значај имало вријеме уграђено у „први друштвени поредак” у Црној Гори за прошлост, садашњост и будућност?

Сложеност динамике, преплитање прошлости, садашњости и будућности, али и континуитет црногорског времена сликовито показује вијест о смрти Његошевог оца Тома (26. децембра 1858 – 7. јануар 1859) који је Његошу активно помагао у владању Црном Гором – нарочито у првој деценији његове владавине: „Доста је добра и среће доживио, четири је господара Црне Горе преживио као: Шћепана Малог, владикау Саву, Петра I и Петра II и у 8. год. Данилове владавине. А оно што му је жељу његову испунило, да је радосније у вјечне двере прешао, јест, што је Књаза доживио, и то ко независно дипломатически признатог, кому Руси у депешама својима одају титулу: Височанство” (И. Миловић, 1984, 18).

Његош трага за оним што траје, што вриједи да се памти, бира најзначајније, митологизује га, размишља о цјелини и њеном значењу и значају. Његош замишља, види и гради Црну Гору увођењем „првог друштвеног поретка” као цјелину, непропадљиву, трајно уткану у историју, законе вјечности, космос, творачку и самотворачку и као такву смјешта у српство, а не изгубљену у српству. Српство је за Његоша са таквом унутрашњом отвореношћу – спремно и способно да прихвати ту и такву Црну Гору. Његошево српство нема *унутрашње зајворености*. То не би могао да прихвати Његошев поглед на свијет који није догматичан ни у једном моменту бивствовања човјека и народа – у природи и космосу. Његош непрестано осјећа, противрјечја, недокучивости и трага за творачким силама. „Што је човјек, а мора бити човјек.” „Човјек, човјеку тајна је највећа.” Његош не прикрива, не догматизује, унутрашње противрјечности у историјском трајању српства. Он открива покретачке и стваралачке снаге које су настале и настајале у разним епохама и разним околностима, поготово у околностима након распада српског царства. Црногорци су се аутохтоно изборили за свој развој и стасали у посебну заједницу управо као израз противрјечности које су владале у бивствовању српства и покретачких снага које су настајале у разним историјским околностима бивствовања Црногораца. За Његоша је вријеме стварања новог у складу са вјечним законима. То ново вриједи да траје и иде у историју. То је његошевско вријеме Црне Горе.

8. ЈЕДИНСТВО СВЈЕТОВНЕ И ДУХОВНЕ ВЛАСТИ

Темељење или онтологија духовне власти у Црној Гори је у позитивној корелацији са истовременим магијским (осјећање, практична религиозност) и рационалним (сазнањем) поимањем Бога. Његош и ово магијско рационализује – дајући му више основу схватања него вјеровања. Опстајање Црногораца и његов смисао у непрестаној борби са Турцима и другим освајачима профилише црногорског Бога прије свега као осветника, са убјеђењем да је хришћанство из крви никло. „Црногорски Бог је осветник – не једино то, али прије и изнад свега то” (Ђилас, 1988, 41).

Увођењем „првог друштвеног поретка” Његош је све активности усмјерио како би ујединио Црну Гору под државном влашћу. Али је добро знао да се на племена црногорска још увијек највише може утицати вјером и да владика има већи утицај и углед од гувернадуре. Ипак, Његош не занемарује чињеницу да је још 1770. утврђена строга власт гувернадуре за „опшћество црногорско”. Власт и државу тако зачету за црногорско друштво не може нико занемарити. Одатле су (од гувернадуре) ницале смјернице које нијесу имале значење јединства црногорског, већ самовоље и раздора. Иначе, самовоља, нејединство и сукоби су битно карактерисали ондашње црногорско друштво на свим нивоима. Његошев геније је добро осјећао да

разбијање те таме може учинити свјетлошћу – знања, културе, образовања, вјере. Међутим, било му је сасвим јасно да то не може учинити без организоване силе државне власти. У тој власти се финализовао свети и свјетловни ушћуцај са јединственим циљем да „првим друштвеним поретком” „произведе” Црну Гору као цјеловиту друштвену заједницу. Осјећај значаја силе државне власти није ни једног момента код Његоша потиснуо визију слободне Црне Горе. Метерних биљежи 1836: „Развијен духовно и физички, за вјерска и монархијска начела нема много поштовања нити је у њима чврст, склон либералним, револуционарним идејама – ставити га под пристојну” (Ђилас, 1988, 182). Његошево духовно, далеко је изнад црногорске стварности. Он је знао да се мора користити владицом да би био *господар* Црне Горе. Иначе „он се већ био толико удаљио од цркве и од хришћанства да би вјероватно и раскинуо са њима кад га не би у томе спречавале његове владарске и националне дужности, које је он схватио као више позвање” (Ђилас, 1988, 356).

Његош се и овдје понаша само како он може: *генијално*. Он хоће „првим друштвеним поретком” да заведе ред у Црној Гори, али ред божанске свјетлости. Тиме исказује своју творачку снагу божанског карактера. Он докучује самог Бога. Његош је свјестан своје љепоте и моћи, јер га је Бог „на земљи над милионима и душом и тијелом украсио”. Али, Његош је свјестан моћи и љепоте Црногораца и црногорског народа. Све чини да освијетли и просвијетли ту љепоту својом, као божјом, свјетлошћу. Мирне савјести прима Божји суд за све што учини да спријечи оне Сатане који су против успостављања „првог друштвеног поретка”, као божјег реда, и који желе задржавање стања хаоса. *Према томе, код Његоша је и црква и вјера и сва духовна власт била у функцији успостављања „првог друштвеног поретка” у Црној Гори, тј. централизоване државне власти и државе као институције*. Због тога се Његош означава као „први апсолутни владар” у Црној Гори. Аутохтоност, аутономија, цјелина, општост црногорске друштвене предметности неминовно је „испостављало” захтјев религијском да као вјеровање буде у функцији *те државостворне цјелине*. Православна црква у Црној Гори темељила је свој легитимитет уважавањем потребе „првог друштвеног поретка” у Црној Гори и нарочито оног *пророка* који је слиједио из његовог развоја, а то је Црна Гора и њена слобода.

Значи, без обзира на то што су основа духовне и свјетовне власти биле различите – прва на вјери, друга на сили, и једна и друга су усмјерене на конституисање црногорске друштвено-политичке заједнице, тј. црногорске нације. Преднационални процес „првог друштвеног поретка” усмјерен на интеграцију црногорске заједнице природно је изискивао *јединство духовне и свјетловне власти*. Његош је то, наравно, знао и осјећао и генијално користио при успостављању „првог друштвеног поретка” у Црној Гори.

9. СЛОБОДА

Његош је био веома свјестан тежине задатка да споји слободни племенски народ и „правитељство”. Узвишеност, божанственост овог задатка пројектована је у Његошевом погледу на свијет да је искра слободе она суштина која нас одваја од животиње. Значи, требало је увести „први друштвени поредак” који ће оваплотити слободу црногорског народа и Црне Горе. Значило је то дати апсолутан отпор унутрашњем и спољњем злу. Требало је развијати и организовати снаге које ће водити ослобођењу од Турака и других спољних освајача. На унутрашњем плану: рођен у сиромаштву, нужди, племенској слободи као неслободи, гдје личне страсти и незајажљиви прохтјеви племенских главара искачу напријед, пут ка слободи није био ништа мање трновит. Неизбјежно је на том путу било спојити идеју слободе, државу, околности. Морао се одвијати специфичан спој *лоџоса и исџорије*. И, наравно, тај специфичан спој морао је дати специфичну друштвену заједницу – Црну Гору у националном облику. Тај облик морао је истовремено носити слободу *Црноџораца* и њихову *йодређеносџ* њему. Без националног обликовања нема ни црногорске слободе. А Његош је то обликовао „првим друштвеним поретком” у Црној Гори у којој су сваки час најзначајнија племена и најугледнији људи ишли Скадру или Аустрији вођени приземним интересима – економским или политичким, свеједно. Ломио је Његош „топлину крвних заједница” доста сурово, али и стварао *оџшџу сиџурносџ* у читавој Црној Гори, а тиме и темеље слободе. Све то Његош ради са надом да битно мијења црногорског човјека и црногорски народ у складу са божанским законима у којима влада божанска свјетлост. Слобода је за Његоша у сразмјери са сазнањем божанских закона космоса и природе. Он вјерује зато што зна. Његош је слободан човјек зато што зна. Он је са Богом зато што зна. На томе је утемељена сва Његошева етика убјеђења и етика одговорности. Мирна му је савјест зато што зна, а одговоран је јер све што чини зна шта чини. *Гдје је раздвојено знање и дјеловање нема слободе*. Стицање знања је трајно, дјеловање је трајно, а то значи и остваривање слободе мора бити *џрајно*. Све се то заснива на Његошевом погледу на свијет у којем је *џворачка акџивносџ* *Боџа џрајна* у смислу непрестаног превладавања Добра над Злом. Његош тако установљењем „првог друштвеног поретка” оставља могућност Црној Гори и Црногорцима да остварују слободу. Тиме Његош даје творачку, божанску, снагу својој Црној Гори и Црногорцима да у свакој конкретној ситуацији Добром побјеђују Зло и тако остварују слободу. Али, Његош и у Злу открива одређене принципе без чијег сазнања није могуће успостављати ред, тј. Добро. „И цијели ови беспоречи, по поретку некеме следују”. Ово је такође трајан задатак човјека и народа јер се налазимо у непрестаној космичкој борби свјетлости и мрака, Бога и Сатане, Добра и Зла, коју не можемо избјећи нити на макро нити на микро нивоу. У етичким релацијама исказује се као сукоб између права

на опстанак (егзистенцијална нужност) и дужности (нужности реда). Ред се може успоставити и одржавати поступањем по највишој *разумској законитости* коју у цјелини може имати само Господ Бог и творчески дјеловати у складу са њом. Разумска законитост није нешто априори дато, већ је то дјелатни принцип који „ради” у конкретним условима и са конкретним елементима. То је у ствари непрестани спој *логоса и историје*. Његош је „први друштвени поредак” у Црној Гори стварао у складу са *њим принципом* при чему је он био *обогаћиворени креатор*. Тако је Његош сваког момента, непрестано, истовремено, био *изван и изнад Црне Горе и у Црној Гори*. Стварао је Његош тако нову Црну Гору, али не за себе, већ за Црногорце чинећи је њиховом својином. Очување њеног имена и идеје поистовјећује се код Црногораца не само са опстанком него и са самим смислом постојања. Слобода се у Његошевом „првом друштвеном поретку” у Црној Гори никад не редукује на егзистенцију (опстанак). Слободе нема без есенције (смисла постојања). Тако средства било које врсте: природна, економска и др. не добијају значење смисла постојања. Описујући сурову природу Црне Горе Ројц констатује: „Такву земљу могло је да одабере за своје пребивалиште само оно племе које више цијени *слободу* (подвукао С. В.) од самог живота” (Ј. Миловић, 1984, 72). Сурову природу Црногорци су подредили смислу постојања – а то је за њих слобода. Кад је Његошу спречавано да отпутује из Беча у Париз 1837. године реаговао је: „Ја сам слободан човјек; ја не припадам ни Русији, ни Аустрији, ни Турској, ја никоме не припадам. Ја сам самосталан слободан човјек и била би највећа злоупотреба силе, ако би хтјели спријечити моје путовање” (Ј. Миловић, 1984, 231).

Црна Гора прије, у вријеме Његоша и послије њега била је *сиромашна земља*, али, вођена духом слободе, никад није дозволила било коме, Његош ни Великој Русији, да је сиромаштво гурне у *недостојанствен положај*. Онтолошки, Црногорци нијесу подносили оне који су им лијепили етикету „издржаваног народа”, „издржаване земље”. Генијални и достојанствени Његош и црногорски народ су дубоко осјећали и знали да би ту био крај борбе за *слободу*, а то значи: крај њиховог имена и смисла постојања. Слобода у духу црногорском никад није могла бити редукована на нужност. Нужност је само могла бити претварана у слободу.

Црногорска слобода је сва исказивана у властитом достојанственом превладавању нужности (невоља) – природних и историјских. Судбина је Црногорцима додијелила сурову природу и још суровије историјске околности распадом српског царства. „Христос не суди од догађаја (пада куле) према узроку, потврђујући строгу узрочност, детерминизам дешавања, него суди од догађања према посљедици, потврђујући човјекову слободу у одређивању своје судбине. Тако нестаје лажна симетрија времена, открива се неподударност, оузроченог здравог разума (који узроке садашњости изводи из прошлости) и ослобођајуће везе (која у садашњости предвиђа посљедице за будућност) (Епштејн, 2001, 142).

Надахнут библијском мудрошћу, Његош је „првим друштвеним поретком” усмјерио Црногорце да нужност сурове природе и још суровије историјске околности не прихватају као „*оузрочену дајтоси*” која им је судбински предодоређена и коју морају прихватити као такву. Његош је усмјерио Црногорце на аутохтоно и аутономно рјешавање посљедица свих околности и „оузрочене” прошлости. Његошева највећа слобода и света дужност, Божанско усмјеравање, било је стварање Црне Горе. Сву своју Богосвојственост Његош је финализовао у том чину. Ту своју слободу Његош је доживљавао и преживљавао до краја. То је била и Његошева нужност коју је спознао као коначност чиме је претворио у слободу. Тиме је Његош знао и од чега није слободан – од Црне Горе и Црногораца. То је примио, свим својим бићем као своју судбину.

10. БОГОСВОЈСТВЕНИ ЊЕГОШ

Његош је геније у непоновљивом обухвату дужности пјесника, духовника и владара. Никуд не креће, ништа не ствара, ни о чем не размишља, без свог народа и земље. То је једини здрави, природни пут којим човјек спаја себе и свој народ с другим људима и народима, природом и космосом. Тај пут афирмишу глобална кретања савременог друштва. Његошев геније је недостижан у таквој свеобухватности – пјесника-духовника и владара, и зато он нема појединачног наслједника – Црна Гора и њена слобода је једини и трајни Његошев наслједник. Пјесничка величина не може квалификовати за Његошевог наслједника ни једног пјесника који не види Црну Гору у којој је Његош уложио сав свој пјеснички, духовнички и владарски геније. Његошевој величини не смета што ће „најинтимније остати до краја Катунанином, а посебно по коначности и непомирљивости истина које казује и за које сагоријева” (Ђилас, 1988, 21). Непрестано је отворен као владар црногорски за традицију српску, идеју југословенску и етику свечовјека. Све то Његош конкретизује кроз свој „први друштвени поредак” у Црној Гори као црногорско, а да ништа не губи шире значење већ управо представља основу ширих људских кретања и сретања. Чини све то изворну основу универзализма, а отпор унификацији. Зато је Његош „најцрногорскији Црногорац”, јер је његово пјесничко, духовничко и владарско творчество усмјерено на трагање за оним што је суштинско, што вриједи да се памти, оним што својом непролазношћу значи даљи ток историје. Таквим творчеством Његош ће Црну Гору „узвисити до крајње чистоће – мисао и звук, поетизована идеја” (Ђилас, 1988, 126). Појам и име Црне Горе добијају *кашегоричјално: културно-поетичко и вредносно одређење у њеном значењу*. Своју оригиналну моћ интуиције, фантазије и творчества истовремено, Његош ни једног момента није од генијалности претварао у мегаломанију. Успостављао је „први друштвени поредак” у Црној Гори, никад не подвајајући стварност и мит; сан и јаву; дужност и идеју. Из тога извлачи оно што

се развија и обоготворује Црну Гору и Црногорце, остајући Црногорцем који је непрестано у Црној Гори и изнад ње. То је Његошева религиозност: сазнавање и објашњавање свјетског реда, откривање његове суштине и логике. То је Његошева *Божосвојственост*, а не побожност. Зато је Његош нераскидив, необјашњив сем у његовом непрестаном садејству са Богом и Црном Гором и Црногорцима – ни у пјесми, ни у цркви, ни у држави. Сваки потез, мали и велики, у установљењу „првог друштвеног поретка” у Црној Гори је заснован на овим релацијама. Наређује стријељање љуботинског кнеза Андрије Калуђеровића (1837) и остаје мирне савјести јер спречава хаос и уводи ред у интересу читаве Црне Горе и свих Црногораца. И овај насилни чин имао је потребан природни ток и духовност без чега Његош ништа није радио у свом животу. Његош је био веома одлучан у томе да у својој земљи заведе правно стање. Покушава да спаси Калуђеровића стријељања, препуштајући његовом избору све варијанте које се тичу његове личне позиције. Али, кад Калуђеровић оспорава завођење правног стања и даје „мах необуздатим страстима црногорског народа” он то више не може да дозволи, управо због тог народа (Вукићевић, 1998, 74-5). Знао је Његош много прије Фукоа „улога филозофије јесте, да спријечи ум да прекорачи границе које су му задате у *искусиву*; али исто тако ... филозофија подједанко има функцију да надзире неумерене моћи политичке рационализације” (М. Фуко, 1996, 83). Његош је као и његов Бог „творителном зањат поезијом” и немилосрдно брани „законе општег поретка” против деструктивних и разједињавајућих сила (Сатане) исто онако као што је и Његош био песник и владар који је стварао и бранио од анархије јединствени државни поредак у Црној Гори” (В. Павићевић, 1984, 9-10).

11. ТРАЈАЊЕ „ПРВОГ ДРУШТВЕНОГ ПОРЕТКА”

Шта је резултат Његошевог „првог друштвеног поретка” у Црној Гори за данас и за будуће? Како разрјешава основну противрјечност савременог свијета у којем се људи и народи на једној страни налазе у вртлогу безобзирне глобализације и њене моћи, а на другој у очајничкој потрази за властитим етнокултурним идентитетом? „Сигурно је да људи не желе да живе у безнационалном свету, да им је потребан етнички и племенски дом, коме припадају, да су често очајни кад виде или мисле да неко хоће да им одузме тај дом – макар и мирољубиво, ненасилно без рата – неки су чак спремни да употребе терористичко оружје да би заштитили своју затвореност.” (Лешек, Колаковски, 2001). Генијални Његош осјећа ту *пошребу црногорског народа* и оригиналним творчеством у споју пјесника, духовника и владара удара темеље црногорске државе, стварајући тако *трајни дом Црногорцима међу европским државама – ошворен за све иријашњелске народе и културе*. Његошев геније обухвата у сваком моменту космичке, боготворне, словенске и јужнословенске, српске и црногорске одреднице.

Све те одреднице струје непрестано кроз Његоша пјесника, духовника и владара. Ни једна од њих не може бити испуштена а да не скрнавимо Његошев геније. Према томе лажна је дилема да ли је Његош Србин или Црногорац. Ова релација *или-или* нема ништа заједничко са Његошем. Непосредно осјећајући, а својим генијем схватајући неумитност непрестаног споја логоса и историје, преузео је као највећу дужност борбу за независност Црне Горе. Знао је да та борба мора да се одвија истовремено на унутрашњем и спољњем плану ако се жели испунити овај историјски задатак. Установљењем „првог друштвеног поретка”, Његош ствара Црној Гори реално, категоријално утемељење у сваком погледу: друштвено-политичком, културном и вредносном. То значи да одредница *црногорско* објективно постаје она цјелина, она општост, теоријски и практично, која све друге одреднице укључује као поједине моменте адекватно њиховом значењу у конкретној динамици и дијалектици *црногорског* *своја* *логоса* и *историје*. У овој друштвеној вези сва „објективна” обиљежја нације: етничко поријекло, језик, религија, култура добијају субјективно значење (С. Вукићевић, 2001, 116). Тај *вјечити закон историје* нијесу могли избјећи српска и црногорска нација. Без обзира на све сличности, чак идентичности у појединим „објективним” обиљежјима, конституисане су као самосвојне и аутономне заједнице и национални субјекти. Степен њихове националне идентификације је такав да не прихвата никакве асимилаторске концепте. Вјероватно је у *шоме* и *основни узрок распада бивше Југославије* која је била у основи на концепту стварања југословенске нације, не уважавајући реалну чињеницу да су њене чланице на таквом нивоу националне идентификације који не прихвата Југославију као „мелтинг пот”.

Национално саморазумијевање Црногораца и физичко и метафизичко доживљавање националног идентитета не значи затвореност црногорске нације. Најновија истраживања показују да присталице државног осамостаљења Црне Горе су најснажнији носиоци мондијалистичке свијести у Црној Гори. Због тога немамо значајнију подјелу становништва Црне Горе према приступању ЕУ. Сигурно не би било значајније подјеле ни по питању заједнице са Србијом уколико би се понудио концепт на принципима ЕУ, а то значи – концепт који обезбјеђује *државни* и *национални идентитет* *Црне Горе*, наравно и Србије. Морамо имати у виду да постоје хиљадугодишње заједничке структуре – Срба и Црногораца, али и посебне: на нивоу грађанина (Србина и Црногорца) и на нивоу државних заједница (Србије и Црне Горе). То је онтолошка и онтичка основа за ваљан концепт Заједнице Србије и Црне Горе. Референдум по овом питању може успјети једино под условом да референдумска питања слиједе логику ове стварности. Унија Србије и Црне Горе као двије независне државе би омогућавала пуно испуњавање њихових унутрашњих могућности и међусобну отвореност за коректну и рационалну економску, културну и политичку међусобну повезаност. Уосталом, грађани Црне Горе су и 1992. године гла-

сали на референдуму за *суверену Црну Гору* у заједници са другим републикама које то желе. На основу тог питања и одговора грађана Црне Горе једино се и могло ићи на стварање уније са Србијом и другим републикама које то желе. Према томе, референдумска питања ни сада на евентуалном референдуму не би требало да запоставе ову логику стварности.

Питање: *Да ли сѐ за Унију Србије и Црне Горе као двије независне и међународно признате државе* је неизоставно питање! Само питање: Да ли сте за независну међународно признату Црну Гору не испољава цјелину логике црногорске ни српске стварности, а ни логику и историјски ход Његошевог „првог друштвеног поретка” у Црној Гори.

Црна Гора је данас у стању подијељености као ријетко када у својој историји, она је у *мајници логичко-историјског континуитета владавине Петровића*: Независна и међународно призната држава Црна Гора у унији са Србијом – такође независном и међународно признатом државом.

ЛИТЕРАТУРА:

- Altermatt, Urs (1997), *Етнонационализам у Европи*, Сарајево, „Јез”
- Арент, Хана (1991), *О револуцији – одбрана јавне слободе*, Београд, Филип Вишњић
- Bassom, Tibi (1995), *Krieg der Zivilisationen, Politik und Religion zwischen Vernunft und Fundamentalismus*, Hamburg
- Библија
- Бонгард-Левин (1980), *Древнеиндискаја цивилизација – философија, наука, религија*, Москва
- Борхес, Хорхе Луис (1990), *Усмени Борхес*, Београд, Рад
- Црногорски законици 1796-1916* (1998), Подгорица, Историјски институт Црне Горе
- Билас, Милован (1988), *Њеџош – њесник, владар, владика*, Београд-Љубљана, ЗОДНЕ и аутор
- Ђукановић, Б., Кузмановић, Б., Лазич, М., Бешић, М. (2001), *Нација и држава*, Подгорица, ЦИД
- Фуко, Мишел (1996), *Зашто проучавати моћ – истраже субјекта*, Подгорица, Овдје
- Епштајн, Михаил (2001), *Блуд рода*, Нови Сад, Стило
- Галенкова, З. Т. (1993), *Проблеми формирања бразданског обшћества*, Москва, Россискаја академија наук – Институт социологије
- Гамс, Андрија (1993), *Библија и модерна друштвена мисао*, Београд, Ма Рум
- Геллер, Ернест (1991), *Национализам и Модерне*, Берлин
- Гиденс, Ентони (1998), *Последице модерности*, Београд, „Филип Вишњић”
- Хантингтон, Семјуел (1998), *Сукоб цивилизација*, Подгорица, ЦИД
- Хеидеггер, Мартин (1995), *Битак и вријеме*, Загреб, Напријед
- Хиршман, О. Алберт (1999), *Страси и интереси*, Београд, „Филип Вишњић”
- Инђић, Триво (1982), „Друштвени поредак”, у: *Социолошки лексикон*, Београд, Савремена администрација

- Колаковски, Лешек (2001), *Мини предавања о макси сиварима*, Београд, Плато (овдје према Политици: 15.09.2001)
- Лековић, Драгутин (1984), *Појам њогледа на свећ*, Титоград, ЦАНУ, (Зборник: Поглед на свијет)
- Лиотар, Ж. Ф. (1988) *Постмодерно сћање*, Нови Сад, Братство јединство
- Миловић, М. Јефто (1984), *Пејшар ИИ Пејшровић-Њеџош у свом времену*, Титоград, ЦАНУ
- Мичио, Мирошима (1986), *Зашићо је Јајан усјео*, Београд, Рад
- Његош: *Луча, Горски вијенац, Шћейан Мали*
- Његош, П. П. (1975), *Изабрана њисма*, Цетиње-Београд, Обод-Просвета
- Павићевић, Вуко (1984), *О Њеџошевом њогледу на свећ и њоводом њеџа*, Титоград, ЦАНУ (Зборник: Поглед на свијет)
- Перу, Франсоа (1986) *За филозофију развоја*, Нови Сад, Матица српска
- Пијаже, Жан (1979), *Ејисћемолоџија наука о човјеку*, Београд, Нолит
- Попер, Карл Р. (1993), *Оћворено друшћиво и њеџови њејријажељи*, Београд, БИГЗ
- Рикер, Пол (1996), *Релиџија, аћеизам, вера*, Београд, Гледишта, бр. 3-4
- Рукавишников, В. О. (1992), *Социјално-њолићическаја сћћуација и обћћесћивеное мненше*, Москва, Социологические исследования 11
- Schwarz, Benjamin (1996), „Мит о разноликости: Амерички водећи извозни капитал”, Београд, *Социолошки њреџлед*, бр. 1.
- Шнапер, Доминик (1996), *Заједница џраћана*, Нови Сад, Сремски Карловци, Издавачка књижарница Зорана Стојановића
- Тојнби, А. (1970), *Исћраживање исћорије*, Београд, Просвета
- Вукићевић, Слободан (1998а), *Васћосћављање субјекћивисћейта човјека и исћорије*, Подгорица, ЦАНУ (Зборник: Живот и дјело академика Јефта Миловића)
- Вукићевић, Слободан (1998б), *Мисћ о науци и образовању*, Никшић-Цетиње, Институт за филозофију и социологију, Обод
- Вукићевић, Слободан (1998), *Ејничко и џраћанско у савременој држави*, Подгорица, ЦАНУ (Зборник: Југославија на размеђу епоха)
- Вукићевић, Слободан (2000), *Проџрес у конћексћу социолошкоџ значења времена*, Београд, Социологија 1
- Вукићевић, Слободан (2001а), *Социолошки реализам свећосћи и личносћи*, Никшић-Цетиње, Богословија Св. Петра Цетињског, Филозофски факултет – Никшић
- Вукићевић, Слободан (2001б), *Неоћходносћ ићћрарелиџискоџ дијалоџа као вид њомирења у Јуџоисћочној Европи*, Београд, БОШ
- Вукићевић, Слободан (2001ц), *Ејничко и вјерско као џраћанско*, Ниш, ЈУНИР
- Вукићевић, Слободан (2001д), *Свјейски њросћор и друшћивени хабисћус Србије и Црне Горе*, Београд, Институт друштвених наука (Зборник: Глобализација и транзиција)

Slobodan VUKIĆEVIĆ

NJEGOŠ'S „FIRST SOCIAL ORDER” IN MONTENEGRO
— LOGIC HISTORICAL PERMANENS OF PETROVIC DYNASTY

Summary

Njegoš's „first social order” means concrete dynamic and dialectics of Montenegrin joint of logos and history. In this social relation all „objectiv” characteristics of nation: ethnic origin, language, religion and culture are getting subjective meaning. Essence of Njegoš's „first social order” was steer on inner and out liberation of Montenegrin – montenegrin people, in short creation of free Montenegro. Njegos was aware that task to join free tribal people and law order was very difficult. Njegoš shown his genius in unique unity of duties: as a poet, as a minister and as a ruler. In this genius union, conception and name of Montenegro are getting categorial: culture-political and value determination, in it's full meaning.

Njegoš was idealist, but not ilusionist and not megalomaniac. Ruin of Serbian empire he went through and expirenced as tragic destiny of serbst, but Njegoš did not leave up to that fate only with contemplative relation with it. That tragic destiny of serbst he solves with his genius, with etic of conviction and with etic of rulers obligation in concrete place where some „non order” of history put him. He established „first social order” wich people of Montenegro used to give sense to their history. This process was going on at the same time at inner and out plan, and Njegoš's. „First social order” was in the centre of logic-historical permanens of dynasty Petrović.

Key words: social order, logos, history, freedom, identity, institution, montenegrin, serbst, existence, lay authority, clerical authority.

